

Kutsal Ruh kuşkucu değildir!

Tinin Fenomenolojisi hakkında tutarlı şüpheli bir okuma.¹

[Spiritus sanctus non est scepticus]

Andreas Gelhard, Viyana

Çeviri: Ali Haydar GÜNDOĞDU
Viyana, cetecu@posteo.de

Hegel'in gençlik hikayesi hakkındaki standart anlatım, Kantçılıktan (Bern) Kant eleştirisine (Frankfurt) giden yolu betimler. Son tahlilde egemenliğin eleştirisi olanı [ve] her iki safhada da konstant-değişmez kalanı, Dilthey, altını çizerek, yasanın eleştirisi olarak ifade etti. Bern döneminin pozitivizm yazıları, dışsal yasaların erki karşısına Kant'ın etiğini koymakta. Bu durum ahlaksallığı değil, sadece meşruiyeti güvence altına almakta; Hristiyanlığın Tini üzerine olan Frankfurt Fragmanlarında ise bu Etik'in kendisi eleştiriye uğruyor, çünkü bu [Etik], farklı duyuşal vasıflar-özellikler arasında bir egemenlik ilişkisi kuruyor, iç egemenlik ilişkisi olarak bu, özel bir dikkat çekmese de oldukça etkin şekilde belirleyici olmakta.² Bu ilk Kant eleştirisini Hegel aslında bir daha asla bırakmadı, ayrıca onu mütemadiyen yeniden formüle ederek geliştirmeye devam etti. Bu durum, Tinin Fenomenoloji'si, özellikle erken dönem argümanının arı bir ifadesini sunan Moral bölümü için de geçerli. Hegel'in, Fenomenoloji'de Kant'ın etiğinden kopmakla kalmadığı ama aynı zamanda Kant'ın 'Salt Aklın Eleştirisi'nde başladığı taslağı ele alarak devam ettiğini gözden kaçırmamalı: Bilincin kendisini yoklamaya tabi tutmasının-özdenetiminin bu taslağı, anlama-idrak kabiliyetimizin güvenilir sınırlarına [Grenzbestimmung-Sınırbelirleme] ulaşmak için, kuşkucu argümanları işe koyuyor. Kant, Antik ve Humecu şüpheliğin birkaç paragrafını, "kuşkucu bir metot"³ ile bağdaştırmaya çalışır, ki bu metot „ihtiyatın ve kendi kendini sınamanın sisteminde"⁴

¹ Çevirmen notu: Bu metnin orijinali ilkin 2014 Ekim ayında Hegel-Jahrbuch'ta yayınlandı. Metnin yazarı Sayın Andreas Gelhard, bu metnin Türkçe'ye kazandırılması için kendisine yaptığım talebi yüce gönüllülikle Kabul etti. Kendisine bu vesileyle bir kez daha şükranlarımı sunarım. Ali Haydar GÜNDOĞDU.

² Krş. Wilhelm Dilthey, Die Jugendgeschichte Hegels, *Gesammelte Schriften*, Stuttgart 1990, 56 ve 94.

³ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B 739.

⁴ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B 451.

akıl yetilerimizin sınırbelirlemesini sürekli kılmaya izin vermekte. Hegel açıkçası bu programı yeniden ele alır [ve] Tinin Fenomenolojisi çalışmasının temel operasyonunu-işlemine, bilincin kendi kendisini sınaması olarak belirler, böylelikle bilincin deneyiminin tarihi, kendi kendini sınavan bilincin⁵ tarihi olur.

1

Tinin Fenomenolojisi'ndeki bilincin bu özdenetimi, Kant'ın Akıllaştırması'ndan tümüyle farklı bir dinamik geliştirirken, Hegel'in dayandığı temel nokta: Kriterlerin ve Kıstasların tarihselliğine olan bakış açısı.⁶

Buna ilaveten Hegel, Kant'ta bu derecede bir yoğunlukta asla varsayamayacağımız çalışmasının kuşkucu temelini, Sextus Empiricus'a dair yaptığı derin çalışmalarla radikalleştiriyor.⁷ Kant, antik dönem kuşkuculuğunun ana hatları noktasında geniş bir bilgiye vakıftı. Ama onun Antinomi-uyuşmazlık teorisinin kaynakları arasında 17. ve 18. yy. Kontrovers-çatışan-ayrılıkçı Protestan Teolojisi de bulunuyor.⁸ Kaldı ki Kant'ın taslağının bilgi eleştirisi yönü önemli ölçüde, bir kereliğine kuşkulanıp, Metafiziğine ilelebet sağlam bir zemin kazandıran yeniçağ şüpheciliğinin yol hattında ilerler. Descartes, *Meditationes*'de, güvenilir bir zeminde bilim yapabilmek⁹ için yaşamda bir kereliğine eksiksiz uygulanması gereken kuşkucu bakış açısının bir örneğini vermekle kalmadı, [aynı zamanda] *Yöntem Üzerine Konuşmalar*'ında belirli bir oranda Kant'ın kendisinde de rastladığımız felsefi işbölümünün bir usulünü de belirledi. Bu usul, Bilgi sorunsalında kuşkucu argümanı; Moral söz konusu olduğunda ise stoacı ilkeyi [izler]. Oysaki Hegel daha Jena dönemindeki, „Şüpheciliğin felsefe ile olan ilişkisi” adlı makalesinde bile, antik dönem kuşkuculuğunda pratik felsefesinin önceliği hakkında [şunu yazar]: Bu girişimin [yani kuşkuculuğun] esas noktası, bilgi problemleriyle girilen bir fikir alışverişi değildir, tam tersine

⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, neu herausgegeben von Hans Friedrich Wessels und Heinrich Clairmont, mit einer Einleitung von Wolfgang Bonsiepen, Hamburg 1988, 65

⁶ Krş. Jørgen Huggler, „Das absolute Wissen in der Phänomenologie des Geistes“, in: *Hegel Jahrbuch 2001*, 279-85.

⁷ Karl Rosenkranz, Hegel'in Frankfurt'daki felsefi okumaları hakkında aktardığı: „Tesadüfen bulunan ve halen mevcut olan Hegel'in Frankfurt'ta ödediği kitap faturalarından, Hegel'in herşeyden önce Schelling'in ve Antik Yunan Klasikleri eserlerinin en iyi ve en yeni baskılarını satın aldığı çıkarıyoruz. Bilhassa Platon ve Sextus Empiricus'u çok çalışmış olmalı“ (*Georg Wilhelm Friedrich Hegels Leben*, unveränderter reprographischer Nachdruck der Ausgab Berlin 1844, Darmstadt 1998, 100).

⁸ Krş.: Norbert Hinske, „Die Rolle des Methodenproblems im Denken Kants“. Yayına Haz.: Norbert Fischer., *Kants Grundlegung einer kritischen Metaphysik. Einführung in die ‚Kritik der reinen Vernunft‘*, Hamburg 2010, 343-354.

⁹ Krş.: René Descartes, *Meditationes de prima philosophia*, Latein-Deutsch, übersetzt und herausgegeben von Christian Wohlers, Hamburg 2008, 33.

belirli bir yaşam tarzı eğitimiymiş.¹⁰ [Kendinde]Amaç-Selbstzweck, tüm dogmaların kuşkucu bir yıkımı-Destruktion değil, tam tersine „aksaklığın-arızanın kuşkucuya korkunç” gelmediği bir durumun oluşturulmasıdır.¹¹ Hegel’in dayandığı referansın Sextus Empiricus olması, [konunun] alanında açık bir yer değiştirmeye tekabül ediyor. Çünkü bu değişim, bilgi sorunsalı alanıyla sınırlandırılmış kuşkuculuğu tasfiye ediyor ve “kendisini gerçekleştiren-hayata geçiren” kuşkuculuğa bir faaliyet alanı açıyor. Kendisini mutlak biçimde iki zıt çelişene ayıran her Akıldizgesi-a priori¹², Hegel’in töresellik ve ahlak hakkındaki anlatımını da geniş ölçüde belirliyor, ki Fenomenoloji’deki tek tek bilinç formları kendilerini, her eylemi-adımı birbiriyle çatışan karşılıklı iki talebe ayıran şüpheci *isostheneia*’nın-isosteninin-eşdeğerliliğin-eşkuvvetin sürekli bir dramatize edilme hali olarak gösteriyorlar.¹³ Fenomenolojideki hiçbir Bilinçformu, hiçbir teorik önkoşul, hiçbir ilke-davranış ilkesi ve diğerinin nasıl bir tepki geliştireceğine dair hiçbir beklenti kendisini, deneyimin onu sınamaya tabi tuttuğu fiili-pratik yoklamadan kurtaramıyor.¹⁴

2

Kant ile Hegel’in şüpheci argümanlarla olan ilişkilerindeki-yaklaşımlarındaki farklılıklara bakıldığında, önem kazanan [şey], sadece antik dönem şüpheciliğin her ikisi tarafından değişik şekilde alınması-Rezeption değil. Farklılıklar her şeyden önce Hegel’in bakış açısında. [Bu bakış açısı] bilincin makul bir özdenetimin kriterlerinin, Akıl’dan *a priori* olarak çıkartılamayacağı, bilakis tarihsel olarak verili ve kendi zamanları olan kriterlere tabi olduğu [düşüncesine] dayanıyor. Hegel’in, Kant eleştirisini yeniden ele aldığı Bern’deki ilk dönemlerine ait ‘Hıristiyan Dininin Olumsuzluğu [Die Positivität der christlichen Religion] üzerine yazdığı makalede bu sorun ile başlaması tesadüf değil. Metnin ilk ele alınışında Hegel, pozitif bir dinin en önemli özelliğinin ‘İstencin Özerkliği’ üzerine değil, tam tersine ‘Tanrısallığa bağımlı olmak’ üzerine kurulduğunu, böylelikle ahlaki talimatların ‘verili’ olarak şart koşulabildiğini ve dinin iktidar talebinin de

¹⁰ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, „Verhältnis des Skeptizismus zur Philosophie. Darstellung seiner verschiedenen Modifikationen und Vergleichung des neuesten mit dem alten“ (1802). Werke. Yayın Haz.: Wilhelm Weischedel, Frankfurt/M. 1986, Bd II, 213–272; Alıntı: 242.

¹¹ Age.

¹² Age., 230.

¹³ Krş.: Klaus Vieweg, Philosophie des Remis. Der junge Hegel und das Gespenst des ‚Skepticismus‘, München 1999, 94 f.

¹⁴ Hegel, Phänomenologie des Geistes, 266.

‘Otorite’ye dayandırılabilirdiğini,¹⁵belirtiyor. Metnin temel tarihsel sorusuna, Hristiyanlık doktrininin hangi özelliklerinin İsa öğretisinin otoriter bir sistemin temelini oluşturabilmesine katkı sunduğu, verdiği cevabında Hegel, her şeyden önce tüm alakayı İsa kişiliğinde toplayıp diğer etkileri dışarda bırakan eğilime vurgu yapıyor. Havarilerinin eğiliminin tamamen bir bireyde toplanması, sonradan her şeyi, öğretiyi aslına uygun ele alınması, korunması ve aynı suretle hiçbir şey eklemeyen nakledilmesinin zorunlu olduğu talebine götüren bir öğretiye indirgenmesine yol açtı.¹⁶

Metnin Bern versiyonlarında Hegel, bu otoriter eğilimlerin karşısına, henüz Kant Etiğinin temel ilkelerini koyuyordu. Metnin sonradan gözden geçirilmesinde ise, Kant ile arasına: Sadece Kant’ın ahlak-görgü yasasının kendisinin maneviyatta yarattığı egemenlik ilişkisi vesilesiyle kuşkuya yol açmasından dolayı değil, ayrıca Kant’ın doğal (ahlaksal) ve tarihsel (pozitif) din arasındaki ayırımının, yani sadece *bir tane* doğal {Din} olabileceğini, çünkü insan doğasının sadece *bir tane* olduğunu ama birden fazla pozitif dinin olabileceğini, sakıncalı bir ön koşuluna dayanmasından dolayı da, açık bir mesafe koydu.¹⁷

Bern yazılarının Frankfurt’ta yeniden ele aldığı versiyonunda Hegel, Hristiyan kilisesine getirdiği eleştiriyi bırakmaz, bilakis onu, aydınlanmacı din eleştirisi çevrelerinde de görülen „Tekliğe“ yapılan otoriterci indirgemeyi, bakışı eleştirerek geliştirir. Pozitif din, tüm geleneği kurtarıcı bir figür ve ona atfedilen inanç öğretisi etrafında toplarken, aydınlanmacı din eleştirisi, insanın değişmez doğa ya da yazgı tasavvuruna dayanır. Yüzeysel bakıldığında bu itiraz, aydınlanmacı arrogantliğin eleştirisi üzerinden ilerlemekte ve sayısız kuşakların dini kanaatlerini açık bir “manasızlık” ya da tümüyle “ahlaksızlık” olarak nitelemekte.¹⁸ Eğer „insanın yazgısı“ kavramı artık bir sorun teşkil etmeyip açık bir hal almışsa, aynı durumun kendisi ölçüt olarak alınarak, Dinin kendisi de ayrıntılı incelenebilir¹⁹ tasarımına Hegel’in getirdiği eleştiri felsefi açıdan önemli sonuçları oldu. Zira bu bağlamda Hegel, Fenomenolojinin çalışma planı için belirleyici olan, “uygun bir felsefi yaklaşımın tarihsel verili “ölçütlerle” olan [ilişkinine] dair temel soruyu ilk kez yöneltiyordu. Bununla beraber Kant gibi, insan özgürlüğünü göz önünde bulunduran ideal bir insan

¹⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, “Die Positivität der christlichen Religion“ (1795/96), Wilhelm Weischedel tarafından yayına hazırlanan *Werke* içinde, Frankfurt/M. 1986, Bd. I, 179, 189 ve 108. Bu metnin başlangıç sayfalarının yeni Frankfurt baskısı, özellikle burada sözü edilen bölümü *Toplu Eserleri* içerisinde henüz yer almamakta. Bundan dolayı alıntılarını sürekli yukardaki baskıdan yapıyorum -Andreas Gelhard.

¹⁶ Age. 119 f.

¹⁷ Age. 217

¹⁸ Age. 221

¹⁹ Age. 217

doğasına ihtiyaç duyulduğu noktasından yola çıkarken, idealin tarihselliği konusunda ise Kant'a karşı durmaya devam eder: "Bir insan doğası ideali, insan yazgısına ve insanın tanrı ile olan ilişkisine dair genel ifadelerden çok farklı bir bağlam içermektedir." İdeal olan pekâlâ ayırt edici niteliklere ve kesinliğe izin verir ve hatta genel kavramların ışığı altında buzdan ve taştan başka bir şey ifade etmeyen özel dini tutumları, duyguları, alışkanlıkları, çokluğu, bir yığın çokluğu, talep eder. Bununla beraber bu çokluk özgürlüğü ortadan kaldırdığında [aufheben] durum pozitif dönüşür.²⁰ Bir din eleştirisi-değerlendirmesi, insan özgürlüğünün kendisini gerçekleştirdiği somut uygulamaları-pratikleri dikkate almak zorunda. Eğer bu değerlendirme, dinselliğin tarihsel formları hakkında karar verildiği genel kavramların somut ölçütüyle ele alınmamalıysa.²¹

Kant da ilk Eleştirinin metodolojisinde, eğer akıl makul bir hükme varmak istiyorsa, aklın özdenetiminin, diğerlerinin kanaatlerini de göz önünde bulundurmaya zorunda olduğunu vurgular. Zaten Transandantal felsefenin şüpheli metodu da Başkadüşünenlerin kanaatlerini makul bir şekilde hesaba katmak için çabalayan felsefi programın bir parçasıydı.²² Kant aslında burada, başkalarının muhtemel kanaatlerini her akıl ehli varlıktan önce fark etmek ve bunu düşünce deneyinde kendi kanaatleriyle tartmaktan hareket ediyor. Bu tezin en bilenen ifadesi *sensus communis* başlığı altındaki üçüncü eleştiride bulunuyor. Bu kaideye göre makul-uygun bir kanaatte bulunma, tarihsel mevcut kanaatler ve kanaat ölçütleriyle tartışılmasına tabi değil, çünkü her akıllı varlık „subjektif kişisel koşullardan“ hareketle kendi kanaatini soyutlama ve aynı zamanda ortak insan aklına dayanabilmek için „a priori“ olarak diğerlerinin kanaatlerini göz önüne alma yeterliliğine sahip.²³ Erken Pozitivist metinlerin Frankfurt yeni versiyonunda Hegel, insan aklını, başkalarının kanaatlerinin a priorik ölçütü olarak açıklamanın yetersizliğini ortaya koymaya çalışır. *Fenomenolojide* bilinç, yalnızca gerçeğin ne olduğunu denetlemeye malik ama oyunun dışındaki bir ölçüt olarak faaliyette bulunmuyor, bilakis o [burada] bir kıstas olarak kendisini, kendi tarafından da ispat etmek zorunda. Bilincin şüpheli özdenetiminin birinci temel ilkesi şöyle der: "ölçütü olduğu şeyin kendisi, denetlemeden başarıyla çıkmazsa ölçüt kendisini değiştirir"²⁴.

²⁰ Age. 220

²¹ Age. 225

²² Krş.: Hinske, „Die Rolle des Methodenproblems im Denken Kants“, 346

²³ Kritik der Urteilskraft, AA V 293 f.

²⁴ Age., 66.

3

Kant'ın şüphe ve kritik arasındaki bağlantıya dair kısa açıklaması transandantal diyalektik'in ana bölümünde Antinomi başlığı altında bulunuyor. Burada Kant, mümkün olan her konuda her türlü bilginin güvenilirliğine ve kesinliğine dair geride birşey bırakmamak için, bu bilginin dayanaklarını sarsan “şüphencilik” radikal usullerini, „aslen sadece transandantal felsefeye özgü olan“ “şüphencilik” usullerinden ayırıyor.²⁵ Bu metot, kabaca söylersek, çelişmeleri, her iki tarafın da aynı oranda doğru ya da yanlış olduğunu gösteren metafiziğin „muharebe meydanında“ belirlemeye çalışıyor. Kant bunu, akılleştirisinin yargılandığı bir davaya başkanlık eden yargıç kıyasıyla izah ediyor²⁶.

Kant bizden, çatışma nesnesinin-konusunun kendisini aldatıcı bir görüngü olarak ibraz ettiği²⁷ hususun açıklığa kavuşması için tezlerin-iddiaların çatışmasını tarafsız bir yargıç gibi tanıklık etmemizi talep ediyor. Burada Kant, tarafsız yargıçtan aslında sadece tezlerin çatışmasına tanıklık etme kabiliyetini değil, bilakis ‘çatışmanın kendisine yol açmasını da’²⁸ istemekte. Yargıcın kendisi, sadece fiili çatışmanın gözlemlenmesinde takılıp kalmaması için taraflı da davranabilir. Kant'ın tasavvuru paylaşıldığında, bu durum sorunlu görünmüyor ve her halükârda fiili bir polemige de yol açmıyor, bilakis her duruma hazırlıklı olmak için muhtemel argümanların sürekli lehte ve aleyhte sunulması gerektiğiyle [kalıyor].²⁹

Fiili olarak Kant'ın kendisi de -Hegel'in Fenomenoloji'de antik dönem kuşkuculuğun zayıf noktası olarak vurgulayacağı- gözlemci ve katılımcı perspektifleri arasındaki çıkmazda dolaşmakta. Pyrrhonosçu kuşkuculuğunun örneğinde sorun, tarafsız yargıç pozisyonu-ki kuşkuculuk bunu da talep etmiyor- ile tartışmaya katılıp, karar almaktan yana olan konum arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanmıyor, bilakis kendisini, sadece dogmatik önermelere karşı verdiği kesintisiz bir mücadele vesilesiyle sürdürebilen itidal-denge [Seelenruhe] idealinde ortaya çıkıyor.

Kuşkucunun ulaşmaya çabaladığı Özgürlük, „düşüncenin kendisinin Ataraxie'si'metaneti, kendi benliğinin değişmeyen ve gerçek kesinliği [Gewißheit]”.³⁰ Ama bu özgürlük kendisini ancak, dogmatik hasmına karşı mücadele eden, belirli bir yere göndermede bulunan, sonsuz huzursuzluğun

²⁵ Kant, Kritik der reinen Vernunft, B 452

²⁶ Age. B. 779

²⁷ Age. B. 451 ff

²⁸ Age. B. 452

²⁹ Krş.: Age. B. 805 f.

³⁰ Hegel, Tinin Fenomenolojisi, s.142

kaynağı olarak kalan polemikçi ifadede gerçekleştirebiliyor. Hegel bu konuda: „Bilinç tamda burada, gerçekte kendi kendisiyle özdeş bir bilinç olmaktan çok, tümüyle rastlantısal karmaşa, kendisini her daim üreten düzensizliğin aldatmacasıdır, diye yazıyor. O, kendisi için olan şeydir; ki o, kendisini muhafaza eder ve bunu [muhafaza etmeyi] harekete geçirici karmaşa olarak ortaya çıkarır. İlâveten kendisini şunun için beyan eder, tümüyle tesadüf, biricik bir bilinç olmak, -kendisi için bir realiteye sahip olmayana yönelen, onun için bir öz teşkil etmeyene itaat eden, hakikat olmayanı eyleyip gerçeğe dahil eden empirik bir bilinç. Ama keza bu şekilde, tikel, tesadüfi ve gerçekte hayvansal yaşam ve yitik bir özbilinç olarak geçerli olduğu gibi, kendisini tekrardan buna zıt olan *evrensel, kendisiyleözdeş* olarak da geliştirebilir; çünkü o her tek ve farklı olanın olumsuzlamasıdır.“³¹

Hegel’in, tüm karışıklıkların aşmasını hedefleyen bir felsefi tutumun yapısal analizi, muharebe meydanında avare bir şekilde dolaşmayı sonuca ulaştırmayı başaramadan, sadece her iki yönü [tikel ve evrensel] „bir araya“³² getiremeyen antik dönem kuşkuculuğundan kalma halledilmemiş bir problemini değil, aynı zamanda Kant’ın aklın eleştirisi programında çözülmemiş sorusunu da [kapsıyor]. Soru: talep edilen özdenetimi *kim, nereden hareketle* ele almaya muktedir olmalı.

4

Dili, Tinin Var-Oluş’u [Dasein] olarak kavrayan³³ Fenomenoloji’nin Tin Kısmına bakıldığında özellikle önem teşkil eden şey, Hegel’in, sözün farklı kiplerini, antik dönem kuşkuculuğunun karakteristik ifade formları olarak belirlemesidir: Birbiriyle çatışan [gerçeklik] savlarının sonu gelmez polemikleri ve akıbetlerinin-geçiciliklerinin aleni itirafı. [Burada] Kant’ın kuşkucu Hume’a atfettiği [kuşkuculuğun] yetersizliği itirafı³⁴ ve ilk eleştirinin metodolojisinin kısa ve özlü pasajına göndermede bulunduğu ikinci nokta ama daha az anlaşılır görünüyor. „Hükümün eşdeğerliliği“ kavramını bize kazandıran soğukkanlı David Hume’a: Sizi harekete geçiren şey, insan için teselli edici, faydalı bir ikna ve akli gayesinin yüce bir varlığın varsayımına ve ona dair bir kavrama

³¹ Age.

³² Age.

³³ Krş.: Age., 428

³⁴ Hume’un ‚yargının-hükümün eşdeğerliliğine (The is-ought problem) olan eğilimini vurgulayan, Kant’ın dogmatik uykusundan acaba Hume’un kuşkuculuğu aracılığıyla mı yoksa kendi Antinomi problemi sayesinde mi uyandığına dair hayli tartışılan soruyu açıkça ortaya koyan bu pasaj burada yanlış bir yere yerleştirilmiş olabilir. Bu sorunu burada kendisiyle baş başa bırakıp, bu konuyla alakalı Mahnfred Kühn ve Lothar Kreimendahl’ın eserine dikkat çekmek istiyorum.

eriştiği durumu derin kuşkularla zayıflatmak mı, diye sorulsa, verdiği cevapta derdinin: Akıllı ve onun kendisini tanımasını daha ileriye taşımaktan başka birşey olmadığını ama aynı zamanda akıl ile büyük işler başarılırken fakat yanı sıra kendisini sınamaya geldiğinde onun için apaçık bir hal alacak zayıflığının cesur itirafını engelleyen, ona uygulanmak istenen baskıya karşı tepkisi.³⁵ olduğunu söylerdi.

Kendi eksikliğinin itirafından çekinmeyen cesur kuşkucunun bu yönü, Hegel'in kendisini gerçekleştiren kuşkuculuğun çalışma planı açısından çok büyük öneme sahip olduğu aşikâr. Fenomenoloji'nin 4 Bölümünde kuşkucu bilinç [kendisinin] tekil, rastlantısal, empirik bilinç olduğu itirafında bulunuyor.³⁶ Tinin gök küresinde kendi faniliğinin bu itirafı, temsilin sabit bir ögesine dönüşüyor. Dili, tinin var-oluşu [Dasein] olarak kavrayan biri, bu tini, gözlemcinin tarafsız konumundan hareketle tasvir edemez, bilakis tinin tüm ifadelerini {ama özellikle de sınırlı idrakiyle kendi başına bir bireyin ifadelerini ve faaliyet olanaklarını} de *dile getirtmeli*. [Fenomenoloji'nin] Tin kısmının her parçasında {Törelilik, Formasyon kazanma ve Ahlak hakkındaki bölümünde} özlü bir itiraf sahnesinin bulunmasının nedeni de budur.

(1) Antigone'nin Kreon karşısındaki suç itirafı, bir bireyin şüphe götürmez bir kararlılığı yasa lehine -atalarının ya da devletin yasası- terk ettiği, Hegel'e göre töreliliğin etki alanı içerisinde karakteristik olan bir durumu işaret etmekte. Antigone'nin itirafı, kendisini, töreliliğin çerçevesini aşan Tin bölümünün bir sonraki adımının ayrıntılı bir özeti olarak gösteriyor.³⁷

(2) Rameaus'un yeğeninin açık sözlülüğü, çevresindeki „samimi” insanların kendi kendisini aldatmasını kinik bir komedyanın konusuna dönüştürürken, iyi niyetli sohbet arkadaşı tarafından 'edepsizlik' olarak yorumlanıyor: Hegel'e göre, o [yeğen] insan dünyasının aldaticılığına en

³⁵ Kant, Kritik der reinen Vernunft, B 773.

³⁶ Hegel, Phänomenologie des Geistes, 142

³⁷ Suçun itirafı zaten buna karşıt olan yasanın salahiyyetinin kabulü anlamına gelmekte. Eylem ilkin onun ışığı altında bir suç unsuru haline gelmektedir. Christoph Menke bu itiraf sahnesinin anlamını özellikle vurgulamakta: Antigone'nin itirafıyla birlikte merkezi düşünceye karşı muhakeme eden tekyanlı kahraman özne [tarihe] dahil oluyor. Bu, yasaya yönelik direk bağın ertelenmesini olanaklı kılıyor: "Kahraman [Antigone], özneliğin ilk görünümü oluyor, ki 'bir yasaya' olan direk bağından özgür ve böylelikle haklı 'kabul görme'ye-tanımayaya yönelik ve aynı zamanda buna karşıt olan yasanın da tanınması demektir" (Christoph Menke, *Die Tragödie im Sittlichen. Gerechtigkeit und Freiheit nach Hegel*, Frankfurt/M. 1996, 94).

azından cesareti de ekliyor [ve] „bu aldatmayı dile getirmek“ bilincin kendisini sınamasının mümkün olduğu bu aşamada,, en büyük gerçeği“ ifade ediyor.³⁸

(3) Fenomenoloji'nin Vicdan-Duyunç bölümündeki kötünün itirafı, pratik faaliyet gösteren ve hüküm veren bilincin diyalektiğinin bir kısmını oluşturuyor, bu diyalektikten, birbirlerini karşılıklı tanımanın ilişkisiyle birlikte, ilkin tinin tam olarak belirlenmiş yapısı ortaya çıkıyor. Burada sunulan okumada, Hegel'in Hegel'e –kuşkucu Hegel'in teolog Hegel'e – karşı olduğu belirleyici noktaya işlerlik kazandırılmak zorunda.

Bu kısa genel bakışın çerçevesinde başka yerlerde etraflıca anlattığımın sadece özetini yapabilirim.³⁹ Vicdan bölümündeki itirafın genel yapısı şöyle görünüyor: Bir benlik [Selbst] diğerine kendisini, sonlu –ve kötü – olarak kabul ettirmeye çalışırken, diğerinin onun sözüne karşı koyacağı beklentisi içerisine giriyor⁴⁰. Karşıtı olan ama mukabeleden-karşılık vermekten kaçınarak ricat ederek, kendisini pratik faaliyet halindeki bilincin saf-yalın takdirine bırakmakta. Ancak, bu ricat-sığınma-geri çekilme sürdürülemezliğini açıkça gösterdikten sonradır ki, “o, kendi için varolmayı belirleyen kanaati terk ettiği” ahlaki yargı pozisyonundan feragat eder⁴¹. Çıkış noktası: Fenomenoloji'nin bilinç formları kendilerini, anlatımın gidişatı boyunca önem teşkil eden noktalarında, kuşkucu isosteninin [*isostheneia*] pratik –dramatik- varyantları olarak sunmaktadırlar. Bu bağlamda söz konusu olan [şey], karşılıklı kabul ve onaylamak ilişkisi, pratik-fiili bir zaman diliminin işleyiş tarzına göre gerçekleşiyor, bu zaman diliminde faaliyet halindeki bilinç ile karar veren-hüküm veren bilinç, kendi karşıt varoluşformlarından vazgeçmektedirler-birbirinden çözülmektedirler.⁴² Karşılıklı olarak bir ilişkiden azledildikleri, birbirlerini özgür olarak tanıyan/kabul eden özgür özbilinçlerin bu ilişkisi, Hegel için öylesine önemli ki, bunu Salt Bilgi üzerine olan son bölümde yeniden ele alıyor. Hegel'in Kabul ve Onay olarak tanımladığı, karşılıklı tek yanlılık yapısının özü, bu bölümde de ‘çözülme’ dir.⁴³

³⁸ Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, 345; daha ayrıntılı olarak: Andreas Gelhard, “Kuşkuculuk ve Kinizm arasında, Hegel ve Foucault'da denetleme ve muhafaza etme.” Petra Gehring ve Andreas Gelhard tarafından yayımlanan *Parrhesia. Foucault und der Mut zur Wahrheit*, Zürich/Berlin 2012, 161-184.

³⁹ Krş.: Daha ayrıntılı lan için: Andreas Gelhard, “Die Sprache des Gewissens. Über Alterität und Anerkennung in Hegels *Phänomenologie des Geistes*“, Andreas Hetzel, Dirk Quadflieg und Heidi Salaveria tarafından yayımlanan *Alterität und Anerkennung*, Baden Baden 2011, 113-129

⁴⁰ Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, 438

⁴¹ Age., 441

⁴² Age.,442

⁴³ Age.,552

Elinizdeki bu metne, keskin bir seçici yöntem izlediği için tabii ki itiraz edilebilir. Karşılıklı olarak vazgeçmenin-çözülmenin dinamiği, Hegel'in, birbirini karşılıklı olarak kabul ve onaylama konusundaki son sözü değil. Tin bölümünün sonunda Hegel, özgür bilinçlerin ilişkisini-münasebetini bilindiği gibi ikisinin arasında ortaya çıkan Tanrı olarak, 'uzlaştıran *Evet*' şeklinde tanımlıyor. Bu [Tanrı], birbirini karşılıklı serbest bırakmanın olumsuz-menfi münasebetini, kendisini düalizme doğru genişleten 'Ben'in varoluşuna [Dasein] dönüştürüyor.

Ama burada, Tinin Fenomenoloji'sinde, bilincin kendisini sınaması hangi noktaya kadar kendini gerçekleştiren kuşkuculuk olarak anlaşılabilir ve Hegel, nerede bilincin kendisini denetlemesinin programını, tanrısalığa dinsel bir iştirakın [Teilhabe] düşüncesine dönüştürüyor, sorusu ortaya çıkıyor. Bu bağlamda özellikle açıklayıcı olan, birbirini karşılıklı azat etme ilişkisini [içerisinde olan iki tarafa dair] Luterci vaftizteolojisi sözdağarcığıyla formüle ettiği Salt Bilgi pasajında: Biri kendi-için-olmak' tan vazgeçerek ölür ve kendinden feragat eder, [durumu] açıkça kabul eder; Diğeri [ise] soyut evrenselliğinin çetinliğinden vazgeçer ve cansız benliğinden ve donuk evrenselliğinden koparak ölür. Hegel'in ölüp gitmeye [Absterben] ve kapsayarak aşmanın ölümün üstesinden geldiği, aşip kendinde saklayarak geçersiz kılma [Aufhebung] sürecindeki ölüme dair sözü, Luther'in yeni doğan [çocuğun] banyosu olan vaftiz ilkesini tekrarlamakta. Buna karşılık Fenomenoloji'nin kuşkucu okuması, bilincin kendini denetlemesinin programında ısrarcı olmak zorundadır. Bu kendini denetlemesinin çerçevesindeki karşılıklı tanıma ilişkisi, kendisini düalizme doğru açılmış benlik olarak değil, bilakis pratik bir zaman dilimi olarak görünür.

Çeviri: Ali Haydar Gündoğdu, Viyana, Mart-Nisan 2019

Kısa bir açıklama

- Metni, Hegel'in ilk dönem felsefesinin kısa ama iyi bir özetini verdiği için seçtim. Yazarın Hegel-Tinin Fenomenolojisi üzerine verdiği dersi takip etmem ek bir motivasyon oldu.

- Kısa çizgi ile ayrılmış eşanlamli kelimeleri, ‘rahat bir okumayı’ engellediği eleştirilerine rağmen yine de kullanmayı uygun buldum. İçerik olarak düşüncenin daha doğru aktarılması ve anlaşılması açısından bunu elzem gördüm. Felsefi düşüncenin anlaşılması başlı başına bir sorun. -Bu işin üstesinden gelmiş ustaları dışarda tutarak-, çeviri ise ikinci bir sorun. Metin kısa olmasına rağmen hayli yoğun ve bu yoğunluğu Türkçe okuruna ancak bu şekilde aktarabilirdim.
- Yazarın orijinal metinde kullandığı kısa çizgi yerine ben, parantezi kullandım. Köşeli parantezi, Almancaya vakıf okuyucuyu ‘acaba hangi kavram yerine bunu kullandı’ merakından kurtarmak ve içeriği daha anlaşılır kılmak için kullandım.
- Yazarın orijinal metinde kullandığı kısa çizgi yerine ben { } kullandım.
- Ve en son olarak dipnotlar: Geniş açıklamalı dipnotları, bağlamın anlaşılması sorunu olmasına rağmen yine de çevirmeyi uygun buldum ama alıntılanan bazı eserlerin Türkçe çevirileri mevcut olmasına rağmen bunlara ulaşma şansım olmadığından, metinde alıntılanan çalışmaların isimleri de çevirmeden orijinal haliyle aktardım. Bu eksikliklere rağmen okuyucunun affına sığıyorum. Başka bir çeviri metninde tekrar buluşmak dileğiyle.